Kovács Zsuzsa Gyöngyvér

A beszámíthatatlan és a korlátozott beszámítási képességgel rendelkező elkövetők változó jogtörténeti megítélése

Bevezetés

Tanulmányomban a beszámíthatatlan elkövetőkkel szembeni büntetőjogi jogkövetkezmények alakulásának történeti változásaival foglalkozom. Bár a szabályozás gyökerei meglehetősen hosszú múltra tekintenek vissza, a nem rendes elmeállapotúakkal kapcsolatos büntetőjogi törvényhozás első kísérletei a 19. században jelentek meg. A velük szembeni fellépés eszközének, a kényszergyógykezelésnek, biztonsági őrizetnek a megjelenése a 20. század közepére tehető. Az elmebetegekkel foglalkozó büntetőjog-tudomány elválaszthatatlan az ütemesen fejlődő elmekutatások eredményeitől. Sajnálatos módon azonban a legfrissebb kutatási eredményeket és a nyugat-európai jogalkotási megoldásokat figyelemmel kísérő jogtudósok állásfoglalásait a jogalkotás csak évtizedes késéssel vagy egyáltalán nem vette figyelembe.

Előzmények

A beszámíthatatlanok jogi helyzetét, s ezen belül büntetőjogi megítélését általában befolyásolja az adott korszak mentalitása. Ennek megfelelően a cselekményeikhez történő viszonyulás széles skálán mozgott az évszázadok folyamán: egyszer babonás tisztelet övezte, máskor démoni lényeknek tartották őket.[1]

Az elmebetegekre vonatkozó első magyarországi jogforrás, az ún. Gratiani-féle dekrétum 1151-ből, III. István (1162–1172) korából származik.[2]

Az elmebetegek jogállását a *Tripartitum* is szabályozta, de annak csupán a polgári jogi vetületét ragadta meg, hiszen azt a gyakorlatot tartalmazza, hogy a bárgyú, dühöngő fiúk az apai hatalom alól nem szabadulnak fel. A szülők minden tisztességes jogügyletre kötelezhetik gyermeküket, szükség esetén jószágait is elidegeníthetik. Atyjuk halála után pedig az épelméjű fivérek kötelesek beteg testvéröknek gondját viselni.[3]

Hazánkban magyar jogszabály először Mária Terézia uralkodása alatt kezelte valóban betegségként az elmebajt. Az 1763. évi dekrétum alapján, ha az elkövető cselekménye elmebetegségből származott, őt kórházba vagy elmegyógyintézetbe kellett szállítani.[4] Meg kell azonban jegyezni, hogy ezek az intézetek inkább a felügyelet, mint a terápia feladatát látták el a 19. századig,[5] a valós cél inkább a társadalom védelme volt. Az elmegyógyintézetben történő gyógykezelés ugyanolyan megbélyegzéssel járt, mint a (büntetőjogi) büntetés.[6]

A Csemegi-kódex és az elmetehetség megzavarodása

A gyógyintézetbe való beutalás kérdésében való döntés mindazonáltal nem került a bíró kezébe, az a közigazgatási szférában maradt.[7] A Csemegi-kódex egyáltalán nem tartalmazott rendelkezéseket arra nézve, mi a teendője a bírónak azután, ha az elmetehetség megzavarodása miatt az elkövetőt felmentette.[8]

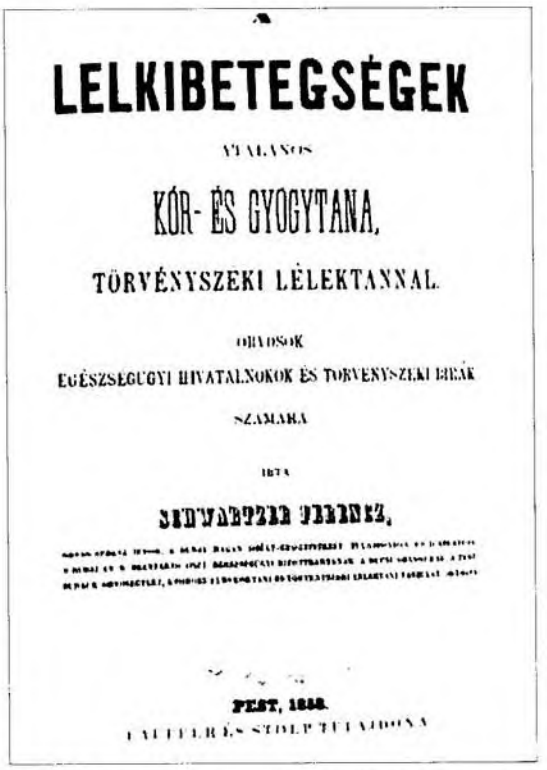
LELKIBETEGSÉGEK

KÓR- ÉS GYÓGYTANA,

TÖRVÉNYSZÉKI LÉLEKTANNAL.

ORVOSOK

EGÉSZSÉGÜGYI HIVATALNOKOK ÉS TÖRVÉNYSZÉKI BÍRÁK

SZÁMÁRA

PEST, 1858.

Az első magyar elmegyógyászati tankönyv, Schwartzer Ferenc munkája (1858)

A közveszélyes elmebetegek elhelyezéséről a közegészségügy rendezéséről 1876:14. tc.-ben található útbaigazítás. A törvénycikk X. fejezete tartalmaz rendelkezéseket a „tébolydai ügyről": *„Mindazon gyógyítható és gyógyíthatatlan elmebetegek, kik a közbiztonságra veszélyesek, gyógyítás, illetőleg eltartás végett elmegyógyintézetbe helyezendők".*[9] A témám szempontjából releváns rendelkezések itt be is fejeződnek, a további cikkek az intézeti elhelyezés folyamatáról szólnak. Fontos azonban kiemelni, hogy ezek a rendelkezések európai színvonalat tükröznek. A betegeket először csak egy kísérleti időtartamra vették fel, a végleges elhelyezés pedig az elmeállapot gondos megfigyelése után történhetett meg. A felgyógyult betegeket azonnal el kellett bocsátani.[10]

Mint látható, a beszámíthatatlan tettesekre szinte egyáltalán nem fordított figyelmet a törvényhozás, annak ellenére, hogy a tudomány művelői folyamatosan szorgalmazták azt. Finkey Ferenc egy újonnan megalkotásra kerülő Btk. elvei közé sorolta a közveszélyes elkövetőkkel szemben

Moravcsik Ernő

Heller Erik

Laufenauer Károly

az *„erélyesebb és céltudatosabb harczot"*, amely célt biztonsági intézkedések bevezetésével kívánta elérni. A beszámíthatatlan elkövetőket a „közveszélyes" bűntettes kategóriáján belül fogták fel. Velük szemben tehát nem kerülhettek alkalmazásra a 20. század első évtizedeiben bevezetett biztonsági intézkedések, mint a dologház és a szigorított dologház intézménye. Megfigyelhető, hogy az elerendő célok között Finkey meg sem említi az elkövető gyógyítását. Hasonló az elméleti alapja a Csemegi-kódex III. novellájának, amely elsődlegesen szintén az ártalmatlanná tételre és a közveszélyes helyzet megszüntetésére fokuszál, bár a célok között megemlíti az elkövető gyógyítását is.

A kortársak – Prins követőjeként elsősorban Finkey Ferenc és Angyal Pál szerepét kell kiemelni – megoldásként egy „gyógyletartóztató" intézet létrehozását javasolták, ahol a gyógyítás mellett a büntetés is szerephez jutott volna.[11]

Sűrűn előfordult, hogy az elmebetegnek nyilvánított fegyencek és vizsgálati fogságban lévők nem kaptak elhelyezést az elmegyógyintézetekben. Ennek okai közé sorolták, hogy az intézetek túlzsúfoltak, ráadásul idegenkednek is *„a feléjök áradó beteganyagtól"*, hiszen a fegyintézetekből érkezők gyakran nehezebben kezelhetőek az átlagosnál. Számos európai ország – elsőként Nagy-Britannia, majd többek között Franciaország, valamint Belgium – és az USA is a 19. század közepétől kezdve sorozatosan hoztak létre, ahogy a kortársak nevezték, gyógyletartóztató intézeteket.

Ez a változtatás hazánkban is igen sürgős volt, hiszen a vizsgálati foglyok elmeállapotának megfigyelése az alábbiak szerint zajlott: a vidéki törvényszékek központi tébolydákba küldték fel a terhelteket, a többi terheltet a fogházakban vizsgálták, ami sok időt vett igénybe, ráadásul megfelelő, szakképzett személyzet híján az eredménye is gyakran kétséges volt.[12]

A várva várt intézet 1896-ban jött létre *Letartóztatottak és Elítéltek Országos Megfigyelő és Elmegyógyító Intézete* néven a kőbányai gyűjtőfogház mellett.[13] Az intézet első vezetője Moravcsik Ernő volt, akinek helyét Németh Ödön vette át. Az intézmény szakmailag függetlenül működött, vezetője közvetlenül az igazságügy-miniszternek volt alárendelve.[14]

Laufenauer Károly már idézett tanulmánya[15] szerint az ország elmegyógyintézeteiben 50 vizsgálati foglyot és elítéltet helyeztek el, a többi gyógyításra szoruló elmebeteg a rabkórházakban kapott helyet. Figyelembe véve ezeket a körülményeket, legalább 80–120 férőhelyes intézet kialakítását látta célszerűnek.[16] Azonban az új intézményben csupán 70 ágy volt,[17] így az elmebeteg elkövetők többségének a helyzete továbbra sem rendeződött.

Heller Erik szerint a beszámíthatatlan elkövetőt fel kell menteni a vád alól, és a társadalomra veszélyessége esetén elmegyógyintézetben kell elhelyezni, s hangsúlyozta, hogy az elhelyezésről való döntést minden esetben a bíróságnak kell kimondania. Helyes az az álláspont, amely szerint a gyógykezelés tartamának a közveszélyesség tartamától, és nem az elkövetett cselekmény súlyától kell függenie. Ebben az esetben ugyanis ez a jogkövetkezmény burkoltan büntetés jelleget öltene, amelynek azonban bűnösség hiányában nincs helye.[18] A megfelelő szabályozásnak Heller azt tartotta volna, hogy az elbocsátás kérdéséről a bíróság határoz, amennyiben az intézeti orvos vagy az intézetet felügyelő bizottság erre javaslatot tesz, illetve az elkövető hozzátartozója kéri. Indokoltnak tartotta azonban annak kimondását, hogy egy bizonyos időtartam leforgása előtt ilyen javaslatnak nincs helye.

A korlátozott beszámítási képesség megítélése

A kódex ebben a tekintetben követte a német törvény vonatkozó rendelkezéseit. Az érvelés *Berner* tanain nyugszik, aki szerint *„a korlátozott beszámíthatóság fogalma természetileg tarthatatlan"*. Akik ennek a kategóriának az elismerését kívánják, tulajdonképpen a leendő elmebetegeket tartják szem előtt. Velük szemben még az enyhítés sem lehetne indokolt, csupán a felmentő ítélet meghoza-

tala. Véleménye szerint: ha a bűnösséget mérjük, határozott igennel vagy nemmel csupán a beszámítási képesség meglétéről foglalunk állást.

A hasonló szemléletű Csemegi-kódex szerint a bíróságnak nem csupán azt kell figyelembe vennie, hogy megállapítható-e az „elmetehetség megzavarása", hanem azt is, hogy az elkövető bírt-e akaratának szabad elhatározási képességével. A bűnösségnek ezek szerint nem léteznek fokai, csak csökkent bűnösségről beszélhetünk.[19]

Amíg az anyagi jogi kódex nem tartalmazott rendelkezéseket a korlátozott beszámítási képességről, az eljárásjogi törvény[20] ismerte ezt a fogalmat, hiszen az elmeorvos szakértőnek véleményében részleteznie kellett a vádlott akaratelhatározásának szabadságát korlátozó állapotokat is.[21] A bíróság enyhítő körülményként vehette azokat figyelembe. Ez az álláspont a századfordulón általánosan elterjedt a jogirodalomban és a jogalkalmazásban. Az ezen elkövetői csoporttal foglalkozó kódexek általában kizárták a halálbüntetés és az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazását.[22]

Azt azonban már a vizsgált korszakban is kutatások sora bizonyította, hogy nemcsak az elmebetegekkel szemben van szükség „büntető rendszabályok" alkalmazására. Hacker Ervin már hivatkozott értekezésében[23] a következőket írja erről a kérdéskörről: *„taxatív felsorolásuk lehetetlen* [...] *élettani öregedési (aggsági) állapotok* [...] *abnormálisan élénk érzelmi meglehetősen hullámzásokban szenvedő egyének* [...] *alkati ideggyöngék, krónikus alkoholisták, morfinisták és bódító szerek szokványos élvezői* [...] *epileptikusok, hisztériások, agybetegségekben és neurózisban szenvedők, koponyasérülések némely esetei".*[24]

Lássunk erre egy példát! A vizsgált ügyben az elmezavar fennforgását a védelem annak alapján vélte megállapíthatónak, hogy akit a morfiumra való vágy gyötör, ha morfiumadagját nem kapja meg, az elmezavarig menő betegségbe esik, és beszámíthatatlanul cselekszik. Erre a tényre vonatkozóan azonban az alsó bíróságok nem fogadtak el bizonyítékokat. A szakértői véleményből és a tanúvallomásokból kiderült, hogy a terhelt *„öröklésileg súlyosan elfajult, csekélyebb szellemi értékű ugyan"*, azonban nem szenved elmezavarban, így akaratának szabad elhatározási képességével bír, és a bűncselekmény elkövetésének idején sem szenvedett olyan mérvű morfiuméhségben, hogy ez elmezavart idézett volna elő. A tanúk kiemelték, hogy a vádlott rendkívül nyugodtnak mutatkozott, ami a morfiumot nélkülöző betegre nem jellemző. Ezek alapján egyetértve az alsó bíróságokkal, a kúria arra az elhatározásra jutott, hogy az elmezavar ebben az esetben nem áll fenn.[25]

Más jogtudósok is felismerték, hogy a korabeli büntetőjogi szabályozás túlhaladottá vált. Angyal Pál szerint tagadhatatlan, hogy a szellemileg egészséges egyének és az elmebetegek között húzódik egy meglehetősen vastag sáv, akikkel szemben a hatályos rendelkezések szerint csupán rövid tartamú szabadságvesztés-büntetést lehet alkalmazni, ami azonban többnyire hatástalan marad.[26]

Balogh Jenő szerint – bár Berner már ismertetett álláspontja logikailag helyes – mégis vannak olyan egyének, akik nem elmebetegek, de rendesnek sem mondható az elmeállapotuk. Velük szemben mind a beszámíthatóság kérdésében, mind a büntetés végrehajtása terén külön szabályok alkalmazása szükséges. Véleménye szerint helytelen volna a korlátozott beszámítási képességet megalapozó állapotok, betegségek kimerítő felsorolása törvénykönyvben vagy a jogirodalomban, hiszen az elmekórtani ismeretek mélyülése újabb és újabb módosításokat igényelne, ami nehézkessé tenné a jogalkalmazást. Inkább egy általános körülírás bevezetését tartja indokoltnak. Álláspontja szerint a korlátozott beszámítási képesség fennállása esetén rövid tartamú szabadságvesztés a lehető legrosszabb megoldás, hiszen a büntetés kiállása után az elkövető gyakran újból elköveti ugyanazt a büntetendő cselekményt. Mindezekből az következik, hogy az igazságszolgáltatás helytelenül jár el, mert egy beteget sújt büntetéssel, ami a beszámíthatóság alaptételével ellenkezik. Ráadásul társadalmi védekezés szempontjából sem kielégítő ez a megoldás. Helyesebb lenne ezeket az egyéneket egy gyógyító-letartóztató intézetben elhelyezni. Természetesen a korlátozott beszámítási képesség elismerése még inkább megnövelné az orvos szakértő szerepét a büntetőeljárásban. Mindezekre tekintettel Balogh Jenő az alábbiak szerint javasolta a Btk. 76. §-ának módosítását: *„ha a terhelt a büntettet, vagy vétséget beszámíthatóságát korlátozó elmegyöngeségben követte el, vagy ha a terheltnek értelmi fejlettsége fogyatékos, akkor gyógyítása, vagy nevelése iránt a bíróság az orvos szakértők meghallgatása után, a terhelt egyéniségének megfelelő módon intézkedik* [...] *az ilyen egyének elhelyezésére szolgáló intézet berendezését külön törvény szabályozza* [...]. *Ha a terhelt elmebetegsége* [...] *a közbiztonságra veszélyes* [...], *a bíróság az ítéletben intézkedhetik az iránt, hogy a terhelt megfelelő ápolás végett tébolydában, vagy más intézetben helyeztessék el".*[27]

Pályatársaihoz hasonlóan Heller Erik is felismerte, hogy vannak olyan elmeállapotok, amelyek nem eredményezik az elkövető beszámíthatatlanságát, azonban az ilyen egyént nem lehet épelméjűnek tartani. Mindezek ellenére azon a véleményen volt, hogy a korlátolt beszámíthatóság fogalmát el kell vetni, hiszen ez csak átmenetet képez két elmeállapot között. Úgy vélte, ekkor a bűnösség csekélyebb fokával áll szemben a jogalkotó és a jogalkalmazó, a bűnösség pedig a fokozást megtűri.[28]

Baumgartner Izidor úgy vélte, a korlátolt beszámítási képességűek esetén biztonsági intézkedéseket kell alkalmazni. Nem javasolta azonban az elmegyógyintézetbeli elhelyezésüket, és elítélte a „nem teljes értékűek" fegyházba utalását is. Helytelennek tartotta azt a gyakorlatot, amely korlátolt beszámítás esetén csupán rövid tartamú szabadságvesztést tett lehetővé, hiszen ezek az elkövetők igen veszélyesek a társadalomra. Álláspontját azzal indokolta, hogy a kutatások szerint a nem rendes elmeállapotúaknak tulajdonítható bűncselekmények többségét ez a csoport követi el.[29]

A korlátolt beszámíthatóság kérdésével nemcsak a jogászok, hanem az elmeorvosok is foglalkoztak. Babarczi Schwartzer Ottó szerint tapasztalati tény, hogy vannak olyan emberek, akik sem épelméjűnek, sem elmebetegnek nem mondhatók. Az ilyen hisztériás, gyengeelméjű, epi-

Babarczi Schwartzer Ottó

Balogh Jenő

lepsziás egyéneknél a fő kérdés nem a büntetés végrehajtásának hossza, időtartama, hanem annak milyensége. A normális bűnözőktől eltérő jogkövetkezmény alkalmazását azonban csak akkor látja indokoltnak, ha az elkövető elmeállapota közelít a beszámíthatatlanhoz, valamint ez az állapot tartós és patologikus.[30]

Néhány szót kell még ejteni a *részleges beszámíthatóság* fogalmáról, amelyről sajnálatos módon a vizsgált korszakban nemhogy a büntetőjogi jogalkotás, hanem a tudomány művelői sem vettek tudomást. E fogalom első ismertetése Zichentől származik, aki ezzel a kérdéssel már 1899-ben foglalkozott. Megítélése szerint egy elmebetegségre – különösen a paranoiára – jellemző téveszmék csak akkor zárják ki a beszámíthatóságot, ha azoknak szerepük volt a bűncselekmény elkövetésében. Több elmebetegségre, így az epilepsziára is jellemző a nagyfokú brutalitás. Ebből következik, hogy az eskórban szenvedők nagy számban követnek el erőszakos bűncselekményeket. Ilyenkor a felmentésük indokolt. Előfordulhat azonban az is, hogy a betegek olyan bűncselekményt követnek el, amely egyáltalán nem erőszakos jellegű, mint pl. az okirat-hamisítás. Ebben az esetben a felmentés és a gyógyintézetben való elhelyezés indokolatlan.[31]

Babarczi Schwartzer Ottó könyve, Az elmebetegek jogvédelme

A korlátozott beszámíthatóság kérdésével a VII. nemzetközi börtönügyi kongresszus is foglalkozott, amely 1905-ben Budapesten ült össze. Arra a megállapításra jutottak, hogy ezen elkövetői csoport számára külön letartóztató intézeteket kell felállítani, hiszen nem valók sem fogházba, sem elmegyógyintézetbe.[32]

Ez a kérdés évtizedekkel később is aktuális maradt, hiszen Heller Erik még 1941-ben is arról ír, hogy a korlátozott beszámítási képességgel rendelkező elkövetőknek büntetésüket e célra rendelt büntetőintézetben kell kitölteniük. A büntetés alkalmazása során figyelembe kell venni, hogy az egyén, ha korlátozott mértékben is, de felelős a tetteiért. Ez alapján a szankciót rendellenes állapotához mérve kell alkalmazni, és a rendes elmeállapotú elkövetőktől el kell különíteni. Esetükben figyelemmel kell lenni arra, hogy az egyén milyen szabadságvesztés-büntetést érdemel. E célból külön intézetekre, de legalább a büntetés-végrehajtási intézetek speciális osztályaira lenne szükség. Természetesen az elkövetőknek gyógykezelésre is szükségük van, ezért elképzelhetőnek tartja gyógyintézetek alapítását is, ahová a korlátolt beszámíthatóságú elítéltek bírói határozat alapján, büntetésük letöltése után kerülnek. Erről azonban csak a cselekmény fokozott társadalomra veszélyessége esetén lehet szó. A gyógyintézeti őrizet részletes szabályait – mivel szabadságelvonó szankcióról, biztonsági rendszabályról van szó – törvény határozza meg. Helyes Heller azon megállapítása, hogy a korlátozott beszámítási képesség okairól nem szükséges és nem is lehetséges kimerítő jogszabályi meghatározást adni, hiszen a folyamatosan fejlődő orvostudomány új kategóriákat állíthat fel.[33]

Sajnálatos módon a törvényhozás nem vette figyelembe a jogtudósok egyre aktuálisabbá váló követeléseit. A korlátozott beszámítási képesség fogalma elsőként az 1950. évi II. törvényben, a Btá.-ban jelent meg.

A Csemegi-kódex III. novellája

Egészen 1948-ig a közegészségügyről szóló XIV. törvény *„tébolydai ügyről"* szóló szegényes rendelkezései adhattak támpontot a jogalkalmazónak. A helyzet a Csemegi-kódex III. novellájának nevezett 1948. évi XLVIII. törvénnyel[34] változott meg,[35] amely bevezette a beszámíthatatlan[36] elmebeteg bűntettesekkel szemben a biztonsági őrizet jogintézményét. A novellát csak átmeneti megoldásnak szánták addig, amíg el nem készül az új büntetőkódex.[37] A biztonsági őrizet felnőtt korú elmebeteg beszámíthatatlan személy által elkövetett bűntett vagy vétség esetén került kiszabásra. Azonban, ha a tettes először követett el vétséget, kedvező prognózis esetén mellőzhető volt e szankció elrendelése. A novella csupán elmebeteg elkövető esetén tette lehetővé ezen intézkedés alkalmazását. Mai fogalmaink szerint a beszámíthatatlan, kóros elmeállapotú bűntettes fogalma alá tartozhatnak még a gyengeelméjűség különböző fokozataiban, szellemi leépülésben, tudatzavarban, illetve személyiségzavarban szenvedő elkövetők[38] is.

A törvény a szankció célját az ártalmatlanná tételben, az elkövető gyógyításában és a közveszélyes állapot megszüntetésében határozta meg. Az intézkedést a bíróság egy évre rendelte el, de a közveszélyes állapot fennállásáig meg kellett hosszabbítani. Ennek menete a következő volt: az a bíróság, amelyik a biztonsági őrizetbe helyezést elrendelte, a tartam letelte előtt három hónappal az ügyet újra megvizsgálta, és ha azt állapította meg, hogy az őrizetbe helyezett állapota már nem jár újabb bűntett vagy vétség elkövetésének veszélyével, az őrizetet meg kellett szüntetni, ellenkező esetben azonban a bíróság egy évre ismét biztonsági őrizetbe helyezte az elkövetőt. Ezt az eljárást addig kellett ismételni, ameddig a bűntettes közveszélyes állapota meg nem szűnt. Ezt az intézkedést e célra rendelt intézetben, illetve letartóztató vagy elmegyógyintézetnek erre a célra elkülönített részében kellett foganatosítani.[39] A törvényt Schäfer István több okból bírálta; elsősorban azért, mert a szabályozás nem a gyógyításra, inkább az ártalmatlanná tételre helyezte a hangsúlyt, ráadásul nem kötötte a szankció elrendelését a bűnismétlés veszélyéhez. Schäfer azt is felrótta, hogy elmebetegség színlelésével az elkövetők kibújhatnak a felelősség alól.[40]

Horányi Béla ezzel szemben azt emelte ki, hogy komoly hátrányokkal járhat, ha gyors gyógyulás után a betegnek még hónapokig az intézetben kell maradni, ami indokolatlan megbélyegzést eredményezhet.[41]

Zárógondolatok

Cikkemben a beszámíthatatlan elkövetőkkel szemben alkalmazható szankciók változásaival foglalkoztam. Az évszázadok során ezen csoport megítélése gyakran változott, és a büntetőjogi megítélés is tükrözte a társadalmi szemlélet módosulását. A 19. század második feléig alig találunk rendelkezéseket velük kapcsolatban, a források pedig csak szűk körű szabályozást tartalmaznak, annak ellenére, hogy a jogtudósok a 20. század elejétől sürgették a büntetőjogi jogkövetkezmények átalakítását; a biztonsági őrizet mégis csupán a Csemegi-kódex III. novellájában jelent meg először. Hasonló helyzet alakult ki a korlátozott beszámítási képesség vonatkozásában is. A jogirodalom foglalkozott vele, a törvényhozás azonban egyáltalán nem fordított rá figyelmet, a jogintézménnyel először a Btá.-ban találkozhatunk.

KOVÁCS, ZSUZSA GYÖNGYVÉR

Die wechselnde rechtshistorische Bewertung der nicht oder eingeschränkt zurechnungsfähigen Straftäter

(Zusammenfassung)

Der Aufsatz befasst sich mit der historischen Wandlung der strafrechtlichen Sanktionen gegenüber nicht zurechnungsfähigen Straftätern. Bis zum zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts finden sich kaum Bestimmungen diesbezüglich, die Quellen enthalten Regelung nur in einem engen Kreis, obwohl die Rechtswissenschaftler ab Anfang des 20. Jahrhunderts die Umgestaltung der strafrechtlichen Sanktionen befürworteten. Die Sicherungsverwahrung wurde zuerst in der dritten Novelle des Csemegi-Kodexes geregelt. Eine ähnliche Situation ist auch bezüglich der eingeschränkten Zurechnungsfähigkeit zu beobachten. Das juristische Schrifttum befasste sich damit, die Gesetzgebung schenkte ihr aber gar keine Aufmerksamkeit, das Rechtsinstitut erscheint zuerst im Gesetz zur Allgemeinen Teil des Strafgesetzbuches.

Jegyzetek

[1] Szabó András: *Az elmebetegek helyzete a magyar büntetőjogban* (Jogtudományi Közlöny, 40. évf., 1985. 9., 521. p.)

[2] Dósa Ágnes: *Az elmebetegek gyógykezelésének jogi kérdései* (Magyar Jog, 32. évf., 1985. 6., 327. p.)

[3] Tripartitum, I. rész, 55. czím, 1–2. §

[4] Dósa Ágnes: i. m., 327. p.

[5] Lafferton Emese: *A magyar pszichiátria történetének vázlata európai kontextusban 1850–1908.* Recepció és kreativitás – Nyitott magyar kultúra (zeus.phil-inst.hu; letöltés időpontja: 2009. 10. 06)

[6] Dósa Ágnes: i. m., 327. p.

[7] Nagy Ferenc: *Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében* (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986,12. p.)

[8] Meg kell azonban jegyezni, hogy Bűnvádi Perrendtartás tartalmazott rendelkezéseket arra az esetre, ha az eljárás közben merül fel a lehetőség, hogy az elkövető kóros elmeállapotú. Lásd: 1896:33. tc. 246. §

[9] 1876:14. tc. 71. §

[10] 1876:14. tc. 73–76. §

[11] A kérdéssel a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság is foglalkozott a közveszélyesség büntetőjogi értékeléséről szóló nagygyűlésén. A gyűlésről és a magyar jogtudósok álláspontjáról részletesen lásd: Kutrutz Katalin: *A visszaesés és a közveszélyesség problémájának történeti megjelenése a magyar büntetőjogban.* In: Horváth Tibor–Szük László: *Büntetőjogi szakirodalom-gyűjtemény.* 1. kötet (Tankönyvkiadó, Budapest, 1987, 198–200. p.)

[12] Laufenauer Károly: *Az elmebeteg vizsgálati foglyok és fegyenczek elhelyezéséről* (Jogtudományi Közlöny, 27. évf., 1892. 9., 80–81. p.)

[13] 1906-ban az intézményt átszervezték, és nevét Igazságügyi Országos Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetre változtatták. Kovatsits Gábor: *Néhány gondolat az IMEI büntetés-végrehajtással kapcsolatos feladatairól* (Ügyészek Lapja, 8. évf., 2001. 3., 59–60. p.)

[14] Finkey Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve* (Grill Könyvkereskedés, Budapest, 1909, 451. p.)

[15] Laufenauer Károly: i. m. 81. p.

[16] Laufenauer Károly: i. m., 81. p.

[17] Kovatsits Gábor: i. m., 60. p.

[18] Heller Erik: *Büntetőjogunk haladásának utja* (Acta Universitatis Szegediensis, M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete, Szeged, 1941, 20–22. p.)

[19] Balogh Jenő: *Az elmebetegség és az elmegyengeség jelentősége a büntetőjogi beszámithatóság szempontjából* (Jogtudományi Közlöny, 40. évf., 1905. 36., 295. p.)

[20] 1896:33. tc. a bűnvádi perrendtartásról

[21] i 896:33. tc., 246. §

[22] Balogh Jenő: i. m., 296. p.

[23] Hacker Ervin: *Pszichiatria és büntetőjog* (Ludvig István Könyvnyomdája, Miskolc, 1943)

[24] Hacker Ervin: i. m., 5–6. p.

[25] E. H. B. IV. 1865/919. In: Térfy Gyula: Grill-féle Új döntvénytár, XVII. kötet (Grill Károly Könyvkiadó vállalata, Budapest,1927, 61–62. p.)

[26] Angyal Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve* (Athenaeum, Budapest, 1909, 105. p.)

[27] Balogh Jenő: i. m., 295–297. p.

[28] Heller Erik: i. m., 107–108. p.

[29] Baumgartner Izidor: *Büntetőjogi tanulmányok.* III. kötet (Franklin-Társulat, Budapest, 1906, 54., 56. p.)

[30] Barbaczi Schwartzer Ottó: *A korlátolt beszámíthatóság* (Athenaeum, Budapest, 1906, 24–27. p.)

[31] Kádár Miklós: *A magyar büntetőjog általános tanai* (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest,1966, 384. p.)

[32] Balogh Jenő: i. m., 296. p.

[33] Heller Erik: Büntetőjogunk..., 19–23. p.

[34] 1948. évi XLVIII. törvény a büntetőtörvények egyes fogyatékosságainak megszüntetéséről és pótlásáról

[35] Nem hagyható figyelmen kívül a Jogász Szakszervezet tervezete, amely modernebb elveket fogalmazott meg a közveszélyes állapotú elkövetőkkel szembeni fellépéssel kapcsolatban, mint a később elfogadott törvény. Gyógyító őrizet bevezetését tartotta indokoltnak ezen elkövetői csoporttal szemben, ahol a beszámíthatatlan bűntettesek mellett helyet kaptak volna a csökkent beszámítási képességűek is. A tervezet rendelkezett a feltételes szabadon bocsátás lehetőségéről. A bűncselekményt még el nem követett alkoholisták és kábítószer-élvezők esetén kötelező orvosi gyógykezelést vezetett volna be, amelynek nem teljesítése esetén megnyílt volna az út a gyógyító őrizet alkalmazása előtt. Lásd: Györgyi Kálmán: *Büntetések és intézkedések* (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984, 27–28. p.). Véleményem szerint ez utóbbi rendelkezés a pozitivista elméletek hatását mutatja.

[36] A korlátozott beszámítási képesség fogalmát a törvény nem ismerte, azt csak a Btá. vezette be 1950-ben. A jogirodalom azonban ismerte a fogalmat, hiszen Heller Erik *A magyar büntetőjog általános tanai* című, 1937-ben írott munkájában már használta.

[37] Kádár Miklós: *A büntetőjog általános alapelveiről* (Jogtudományi Közlöny, 3. évf., 1948. 8., 337. p.)

[38] 1978. évi IV. tv. 24. § (1)

[39] 1948. évi XLVIII. tv. 1-5. §.

[40] Schäfer István: *Biztonság vagy gyógyítás?* (Jogtudományi Közlöny, 3. évf., 1948. 6., 219–220. p.)

[41] Horányi Béla: *Az új büntető novella elmeorvosi szempontból* (Jogtudományi Közlöny, 3. évf., 1948. 3., 30–33. p.)

Magyar Attila István

Kötelező kettős jelölés – A rendszerváltozás előtti utolsó parlamenti választás 1985-ben

A kommunista diktatúra idején teljes mértékben hiányzott a választás lehetősége. Nemcsak többpártrendszer nem létezett, de arra sem volt lehetősége a választópolgárnak, hogy az állampárt tagjaiból kikerülő két jelölt közül válasszon magának, ezáltal kibuktathassa a parlamentből a helyi lakosságon basáskodó, gyűlölt megyei pártvezetőket. Sem az 1966-os, sem az 1970-es választójogi törvény nem tiltotta formailag a kettős jelölést, a gyakorlatban azonban nagyon kevés helyen került sor kettős jelölésre. Ezek általában olyan körzetek voltak, ahol csak alacsonyabb rangú káderek indultak. Az ilyen körzetek száma 1970-ben 49, 1975-ben 34, 1980-ban már mindössze 15.[1] A párt vezetősége sem támogatta ezekben az időkben a kettős vagy többes jelöléseket, elég, ha Kádár János véleményét idézzük: „Végül is kit támogatnak a választópolgárok, ha több jelölt van? Mondjuk, ha négy jelölt van, akkor mi van? Ez a vizek sodrására van bízva? Ez a bizonyos egyenlő esély? Azt választanak, akit akarnak? Ez valahogy nem volt egészen átgondolva".[2] 1983-ra megváltozott a helyzet, a növekvő infláció miatt a lakosság egyre elégedetlenebb lett, több szabadságot követelt, s megjelentek a színen az illegális ellenzéki csoportok is.

Ebben az időben már írott formában is megjelentek olyan vélemények, amelyek szerint „célszerű lenne, ha a párt vezető szervei politikájuk alkalmazásakor jobban támaszkodnának az országgyűlésre",[3] mivel nem lehet folytatni azt a gyakorlatot, amely szerint „a választott szervek által tárgyalt ügyek nem meghatározóak".[4] Ezen úgy lehetne változtatni, írja Lakos Sándor, a tanulmány szerzője, hogy növelni kell a törvények számát, illetőleg a pártközpontban születő döntéseket a jövőben legalább formailag az